

Breviks villastad

Bakgrund

Breviks medeltida gård var en av Lidingös mer betydande gårdar och blev friköpt 1775 från Djursholmsgodset dit hela ön hörde. När fabrikören Jean Bolinder var ägare, 1884–1895, skapade hustrun Selma Kristina Bolinder Lidingös främsta trädgårdsanläggning på Breviks gård. Herrgården som låg i kvarteret Huvudgården vid Västra Allén revs på 1980-talet. Även den Bolinderska trädgården är borta, men platsen är fortfarande synlig i de öppna fält som nu är parkmark. Namnet Breviks ängar, är ett minne från att sluttningarna omfattade en stor del av gårdens ängar och betesmarker, vilket framgår av gårdskartan från 1720. Av Breviks gårds bebyggelse återstår i dag endast trädgårdsmästarebostaden i kvarteret Trädgården. Alléerna som ramade in trädgården ger än i dag stark karaktär åt villastaden.

År 1906 förvärvades Brevik av kaptenen och finansmannen Allan Abenius som tog initiativ till Fastighetsbolaget Lidingö-Brevik 1907 som i sin tur skapade stadsplan för utbyggnaden av Breviks villastad. Fastighetsbolaget satsade på ett för sin tid modernt villaboende med service i form av elektricitet samt vatten- och avloppsledningar. 75 villor hade uppförts redan 1910. I detta innefattades även Käppala och Gåshaga, men merparten av villorna låg i Brevik. Villastadens kärnmiljö präglas i dag av villor från ca 1905–1930. De största och mer monumentala villorna kom främst att byggas i kvarteren Linet, Rågen och Vetet. Kvarteren Klöver och Kornet i öster har mer av egnahemspräglad villabebyggelse. Framför allt under

1940- och 50-talet delades många ursprungliga stora tomter och nya villor uppfördes. Enstaka tomtdelningar med nya villor tillkom även under följande årtionden.

Beskrivning av området

Kulturmiljön omfattar några kvarter av Breviks villastad, nära den plats där Breviks gård låg och som var villastadens centralpunkt. Kärnmiljön i dag omfattar den sammanhängande äldre bebyggelse som avgränsas av Södra Kungsvägen, Lyckostigen, Hövdingevägen, Trädgårdsvägen, Västra Allén och Klövervägen nedanför Breviks ängar.

Villastadens kärna ligger i den småkuperade sluttning som övergår i ett flackare dalstråk med karaktär av gammal sjöbotten mot hamnen vid Halvkaksundet. I dalsluttningen breder fortfarande Breviks ängar ut sig med öppna gräsbevuxna fält som ger stark karaktär åt den samlade villastaden högre upp i sluttningen. Smala raka gator löper ner över den branta sluttningen och inramar mer eller mindre rektangulära kvarter av olika storlekar.

Breviks villastad, vy nerifrån hamnen över Breviks ängar norrut upp mot villorna vid Trädgårdsvägen.

I jämförelse med villastäderna i Hersby och Herserud är Breviks villastadsplan mer konventionellt utformad. Stadsplanen är en "uppmjukad" rutnätsplan som anpassats till terrängen och delvis till befintligt vägnät och har därmed blivit ganska oregelbunden i formen. Särskilt införlivades de befintliga alléer som ramade in Breviks gårds stora trädgård och vägen ner till ångbåtsbryggan, i dag Västra och Östra Allén samt Hövdingevägens allé. Stora Allén var mittaxel i den ståtliga trädgårdsanläggningen och gick ända från Breviks gård ner till Breviks brygga. Alléerna är karaktärsfulla inslag i kulturmiljön.

Östra Allén söderut från Havren 8 vid Trädgårdsvägen.

Beskrivning av bebyggelsen

Av den allra äldsta bebyggelsen i Brevik finns i dag endast Breviks gårds lilla trädgårdsmästarbostad från 1700–1800-talet kvar (Trädgården 5).

En före detta sommarvilla från 1880-talet är Trädgården 12. Till villastadens äldsta villor, från 1902–1909, hör de två ståtliga grannvillorna i putsad sten/tegel på Linet 4 och Linet 13. Båda dessa ger uttryck för en ambition att skapa en mer högborgerlig villastad än vad som i realiteten kom att genomföras. Den största och mest monumentala villan lät dock villastadens skapare Allan Abenius uppföra som sin egen privatvilla 1909, på Vetet 10, ritad av Ferdinand Boberg och Bror Almqvist.

Vetet 10 från 1909 ritad av arkitekter Ferdinand Boberg och Bror Almqvist

Två engelskinspirerade parvillor, utformade i tysk jugend, byggdes 1912 på Trädgården 7 och 20 samt 10 och 11. En välbevarad tegelvilla från 1912 är Klöver 10. Rapsen 1 från samma tid bär drag av italiensk klassicism och jugend. En tidstypisk ljusputsad villa i elegant 1920-talsklassicism är Havren 8.

Bland de många villorna i det tidiga 1900-talets panelarkitektur märks särskilt Linet 6 som är en stor mönstervilla från Stockholmsutställningen 1909.

Linet 6 från 1909 vid Hövdingevägen.

Linet 12 och Rågen 12 har en för Lidingö karaktäristisk 1910-talsarkitektur. Den nationalromantiskt tjärbruna Vetet 8 har en säregen bakgrund, från början uppförd som experimentverkstad för Ljungströms Ångturbiner AB, men tidigt inredd till villa. Mer egnahemspräglade enklare utformade villor från 1910–1920-talet är Kornet 2 och Linet 14. I Rågen 3 från tidigt 1920-tal möts drag från både 1920-talsklassicism och funkisstil.

Västra Allén nere vid Breviks ängar (till vänster). Hövdingevägen vid Linet 14 som är en av villastadens egnahemspräglade 1920-talsvillor (till höger).

En stark särprägel har Villa Brevik (Gräset 8) som är en klassicistiskt präglad villa från 1919. Från och med 1959 har den blivit till- och utbyggd, med nya byggnader i tidstypisk modernism, som utbildningscenter för HSB, senare hotell- och konferensanläggning. Fastigheten har under de senaste åren förändrats kraftfullt genom en ny detaljplan där stora delar av äldre utbyggnader rivits och nya bostäder uppförts.

Villa Brevik. Den ursprungliga klassicerande villan från 1919 är trots senare tillbyggnader fortfarande tydlig.

Flera villor bevarar en ursprunglig exteriör medan vissa blivit mer förändrade under 1900-talets gång. Villorna ligger generellt indragna från gatan och de äldre är uppförda i 1 ½-2 våningar. Här dominerar släta putsfasader eller panelarkitektur under branta sadeltak oftast belagda med tegel, skiffer eller plåt. Utformningen av detaljer som till exempel entrépartier, frontespiser, burspråk, verandor och takkupor varierar beroende på stiluttryck.

1940- och 50-talsvillorna kännetecknas främst av 1 ½ plan, ofta i souterräng, med ljusa putsfasader, en stor omsorg om fasaddetaljer, tidstypiskt smide, samt en- och tvåluftsfönster och sadeltak med tegel, papp eller skiffer.

Villatomterna bär ofta fortfarande en naturprägel men flera har också karaktären av en gammal blommande villaträdgård från tidigt 1900-tal. Gamla uppvuxna ädellövträd kännetecknar många tomter. Det finns även inslag av äldre fruktträdgårdar. Flera har små terrasseringar med stödmurar. Klippta häckar, spjälstaket eller låga putsade murar inramar ofta tomten mot gatan. Stenstolpar och grindar i trä eller smide, ofta med samma ålder som villan, flankerar ingången oavsett om det är 1910-tal eller 1950-tal.

Villorna ligger generellt indragna från gatan. De äldre är uppförda i 1 ½-2 våningar, ofta med ljusmålade släta putsfasader. Branta sadeltak och brutna takfall dominerar, oftast med tegel eller skiffer. Rapsen 1 vid Trädgårdsvägen/Stora Allén är en av villastadens äldsta och mest välbevarade villor, uppförd redan före 1915.

Sammanfattande värdering

Delar av Breviks villastad utgör en särskilt värdefull kulturmiljö. Området har fortfarande en väl bibehållen kärna av tidigt 1900-tal, kompletterad successivt med villor under det senare 1900-talet vilket ger en god uppfattning om Lidingös tidiga stadsutveckling. Villorna bevarar i de flesta fallen en ursprunglig karaktär och flera tomtstrukturer finns kvar från tidigt 1900-tal. Det innebär att villastadsbolagets ursprungliga intentioner fortfarande kan avläsas i bebyggelsemönstret. Flera välbevarade villor som kommit till under tidsperioden 1940–1960-tal återspeglar såväl utvecklingen av svensk villaarkitektur som den kvalitativa mångfalden i Lidingös villatradition.

Kulturmiljön har inte tidigare uppmärksammats. Endast enstaka byggnadsobjekt är uppmärksammade som kulturhistoriskt värdefulla i "Lidingö – Kulturhistoriska miljöer" (Stockholms Länsmuseum, 1990).

Karaktärsdrag

- Breviks ängar utgör en viktig naturmiljö i sydost.
- Alléerna med sina ofta tuktade gamla ädellövträd är ett signum och av stor betydelse i kulturmiljön.
- Gatunätet med lätt modifierat rutnätplanemönster.
- Tomter som bevarar ursprunglig storlek från det tidiga 1900-talet är mycket betydelsefulla för villastadens karaktär ur kulturmiljösynpunkt.
- Karaktäristiska tidsskikt med välbevarade villor från tidsperioden ca 1905–1935 och kompletterande tillägg från senare årtionden.

- Friliggande villor i indraget läge från gatan och med huvudfasad vänd mot gatan.
- Äldre villor byggda mellan cirka 1905 och 1935 kännetecknas av 1 ½-2 våningar, sammanhållen volym, släta putsfasader eller träfasader samt branta sadeltak
- Utformningen av detaljer som till exempel entrépartier, frontespiser, burspråk, verandor och takkupor varierar beroende på byggnadsstil.
- 1940- och 50-talsvillorna kännetecknas av sammanhållen husvolym i 1 ½ plan, ljusa putsfasader, få fasaddetaljer, tidstypiskt utformade entréer med smidesräcken, samt en- och tvåluftsfönster, sadeltak.
- Blommande villaträdgårdar eller mer naturpräglade tomter med gamla uppvuxna ädellövträd och fruktträd, spjälstaket, klippta häckar eller låga putsade murar avgränsar i regel villatomten mot gatan.

Råd och riktlinjer

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Befintlig planstruktur avseende byggnadernas placering på tomten, volymverkan och fasadmaterial bör värnas.
- Området bör inte förtätas ytterligare och stora äldre bevarade tomter bör inte avstyckas.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och underhållas med traditionella material och metoder. Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Ev. nya tillägg och tillbyggnader bör utföras med hänsyn till den ursprungliga byggnaden. Tillbyggnader bör inte överträffa den ursprungliga volymen.
- Tidstypisk färgsättning bör vara vägledande vid ommålning.
- Eventuella komplementbyggnader bör anpassas till huvudbyggnaden och placeras så att de inte påverkar helheten.
- Välbevarade trädgårdar med en gestaltning som knyter an till bebyggelsens äldre karaktär bör bevaras, t. ex. växtlighet, staket/murar och grusade/stenbelagda gångar.
- Trädalléer är ett signifikant inslag i Brevik. Träden bör sparas och vårdas. Äldre träd bör inte fällas om det inte är nödvändigt av naturvårdsskäl. Ev träd som måste tas ned bör ersättas.
- Markarbeten i form av sprängning, fyllning och schaktning bör undvikas.
- Miljön som helhet är känslig för förändringar och antikvarisk sakkunnig bör medverka vid ändringar som påverkar det kulturhistoriska värdet.